

ИКОНОМИЧЕСКАТА МИСЪЛ В ДРЕВНОСТТА

1. Закони на Вавилонския цар *Хамураци* (1792-1750 г. пр н.е.):

- защита на частната собственост, обявена за неприкосновена и посегателството срещу нея се наказва със смърт.
- ограничения срещу лихварството
- насърчават развитието на стоково-паричните отношения и натуралното стопанство

2. Древен Китай:

В Китай през VIII - VII в. - железни оръдия, стимулиращи земеделието и занаятчийството, а паралелно и стоковопаричните отношения. Противоречия между натуралното робовладелско и набиращото сили стоково производство, проявяващи се и в самата робовладелска аристокрация, изразител на които става:

2.1. *Конфуции* /552-479 г. преди н.ера/ и неговото учение.

- Основа: *теорията за "естественото право"* (социална, нравствена и юридическа философия, Бог е първопричина, но не се вмесва в обществения живот, който се подчинява на естествени закони).
- Всички противоречия в империята идват от частната собственост. Той търси пътища за съгласуване на интересите (защитава служителите и военните като средни робовладелци - посредници между народа и висшата аристокрация, съветва аристокрацията да накара народа да "трепери", а народа - да живее икономично, за да увеличава богатството на империята).

2.2. *"Колективният трактат"* ("Гуан-цзи" /IV - III в. пр.н.ера) посветен на икономиката, когато в Китай продължава развитието на системата на робството, занаятите и търговията:

- съществуването на класовите е "висше начало - дао"
- трудът е главен източник на могъществото на държавата.
- издига се идеята за еквивалентен обмен на продуктите на труда на земеделците и занаятчиите (не допуска "изгодите за едни да бъдат по-големи от изгодите на другите").
- "целият народ да се труди еднакво и по този начин да получава поравно"
- златото се обявява за "мярката, в която се изчисляват ресурсите на държавата" ("богата държава и доволен народ")
- но "ако всички са знатни, тогава не би имало кой да работи и страната би останала без доходи" И препоръки срещу лихварите, пожелания за регулиране на цените на зърнените храни и за създаването на държавни фондове които да кредитират земеделието

3. Индия: "*Артхашастра*" (древен паметник в Индия, построен от Каутилите Вишнугупте - царски съветник, IV - III в. преди н.е.)

- опит да се определи стойността на вещите, чрез количеството на "дневната работа"
- заплащането на работника - възнаграждение зависещо от резултатите на труда
- разлика между пазарната цена и стойността (възможност за разминаване в резултат на пазарните условия)
- печалбата - част от производствените разходи, за местните стоки тя е 5 %, а за вносните — 10 %.
- регулиране на цените, активен държавен бюджет и активно салдо
- контрол над богатството (равномерно разпределение)
- отношения "аристокрацията – селяни" + паралелната пазарна икономика.

4. Древна Гърция: обща характеристика:

- Атина (родина на демокрацията, духовен център; Сократ, Платон и Аристотел) и Спарта - развита система на обществени отношения и сложна класова стратификация
- преживява конфликт между нахлуващите чрез търговията и лихварството стоково-парични отношения и традиционния земеделски, натурален стил на икономическо развитие
- взаимоотношения социални групи и класи регулирани от мястото им в обществения живот
- икономически - сложна амалгама от традиционно селско стопанство, огромни занаятчийски работилници и ферми (робски труд)

- пътуващи търговци и лихвари, предоставящи заем на аристокрацията за покупка на луксозни стоки, предлагани от търговците
- особен статут - военните (постоянни войни)

4.1. *КСЕНОФОНТ* (430-ок.354 г. преди н.е.) първи древногръцки мислител, въвел икономическите проблеми в теоретичния анализ

- последовател на философията на Сократ, разсъждава върху за съчетаване на разменните отношения с традиционно натурално стопанство, изградено на робски труд;
- стопанската дейност е процес на създаване на полезни вещи (потребителни стойности/блага)
- отбелязва значението на разделението на труда,
- препоръчва на робовладелците икономични начини за увеличаване на производството, намаляване на производствените разходи (и разходите за издръжката на робите)
- развитие на специализацията и разделението на труда – наличие на «буржоазен инстинкт», според Маркс, показва разбиране на връзката между разделението на труда, пазара, разменната стойност и потребителната стойност
- схваща ролята на парите като средство за обръщение, съкровище и потенциален капитал /преди всичко лихварски и търговски капитал!/.

4.2. *ПЛАТОН* /427-347 до н.е./- отразява кризата в Атина след загубата на Пелопонеската война (труд "Политика или държава" - умозрително, утопично произведение):

- рисува идеалната държава, в която класовите, кастовите и пр. стратификационни различия са представени като "природен закон" (тази идея по-късно под въздействието на успехите в естествените и природни науки нанесли удар на мистичните и невярни представи за вселената и живота кристализира като идея за "природния закон", "за естествената цена", навлиза в зараждащата се икономическа наука в XVII век и продължава да играе важна роля).
- Опит да начертае картината на "идеалната държава", в която хармонично съжителствуват три съсловия: философи управляващи държавата и воители формиращи държавния апарат.(имат привилегиите и задължението да управляват). (Нямат място робите – те са говорещи оръдия)
- нямат право на собственост, за да бъдат неподкупни и доблестни обществени служители (да не се злоупотребява с политическата власт)
- препоръчва управляващите да са изцяло на обществена издръжка (те са жреци на справедливостта, върху съвестта им не бива да има съблазън за умножаване на

богатството)

- собственост могат да притежават само "черноработниците" (третото съсловие, в което са земеделците, занаятчиите и търговците - осигуряват производството и разпределението на богатата)
- също вижда ясно връзката разделение на труда-търговия-пари; парите - една от причините за конфликтите и враждите в обществото.
- стабилността на обществото се гарантира от натуралното стопанство, земеделие и скотовъдство; ограничаването на дейността на търговците,, нормиране или регулиране на цените за ограничаване на възможностите за големи печалби за търговците.

4.3. АРИСТОТЕЛ (384-322 пр.н.е.) - ученик на Платон:

- натурално стопанство с робски труд - естествено състояние на общественото производство; обосновава представите за престижност, справедливост и нравственост (добродетелен може да бъде само свободният човек, свободата зависи от богатството и е присъща само на богатите); етиката у Аристотел се преплитат директно с въпросите на икономическата наука
- тънък усет към икономически факти (развиващата се размяна на стоки, лихварство и възможностите за натрупване на богатство с непочтени средства)
- "науката за домашното стопанство", ("икономика" - изкуството да се придобиват и натрупват необходимите за живота средства, полезни за държавното и семейно общуване и "хрематистика" - изкуство да се придобиват пари чрез търговия и лихварство)
- интересни догадки за двете страни на стоката - потребителната стойност и стойността /разменната стойност/. (В книга V на "Никомахова етика" - разбиране за еквивалентната форма на разменната стойност). "размяната не може да съществува без равенство, а равенството — без съизмеримост". размяната е "неестествена форма за задоволяване на практическите потребности".
- по пътя на логиката достига до въпроса за природата на стойността, като най-общо свойство на стоката — но поради неразвитите стоковопарични отношения си остава с констатациите за противоречията, които поражда приравняването на толкова различни неща и тяхната съизмеримост. И това не е странно, като имаме предвид убеждението на Аристотел, че
- използва абстрактно-логическия метод, за да вниква в съществуването на явленията и да предрича бъдещето развитие

5. Древен Рим: обща характеристика:

- Възход на Римската империя, укрепването на държавата (III век пр. н.е.), икономическо развитие;

- Проблеми за разумно оползотворяване на латифундиите (далечни предшественици на земеделската ферма, огромни площи, собственици - аристократи-патриции, военни и/или държавни чиновници, робски труд-военнопленници), произвеждащи продукти за армията и държавната бюрокрация;
- Латифундията е централизирано стопанство, ръководено от упълномощени от робовладелеца лица (в центъра на латифундийското имение е домът на собственика и управителя, заедно с прислугата). След Италия, през II и I в. пр. н.е. латифундиите се разпространяват из цялата империя, поради ниските производствени разходи (от една страна те стимулират разменните отношения, а от друга разоряват малкото на брой дребни стопанства на свободните селяни).

5.1. КАТОН СТАРШИ (234-149 г. пр. н.е.)

- горещ привърженик на латифундията като основна стопанска форма (книга "Земеделие" - "да се преживява с малко и да се натрупва повече");
- далечен предшественик на натрупването чрез печалба, която разглежда като излишък над производствените разходи (препоръчва да не се бърза с продажбата на продукцията и "да се изчака спокойно високата цена")
- препоръчва да се използва по възможност само робски труд (ниски разходи), срещу евентуалното съюзяване на робите против собственика - тактиката "разделяй и владей!", но ако робите не се ефективни поради старост и болест – продадени
- внимание на работата на управителя на латифундията и надзора върху труда на робите.
- в по-късни трудове признава ниската производителност на робския труд и ползата от търговията и лихварството за увеличаване на богатството.

5.2. БРАТЯТА ТИБЕРИИ И ГАЙ ГРАКХИ (Тиберии - 163-132 г. пр.н.е. и Гай - 153-121 г.пр.н.е)

- назряваща тежка политическа и икономическа криза (края на II - началото на I век)
- предлагат проект за аграрна реформа, ограничаване властта на латифундистите и облекчаване на положението на разоряващите се селяни (първи реформатори, убити)

5.3. ВАРРОН (116-27 г.пр.н.е., учен, агроном, археолог и историк):

- анализира нарастващата сила на разменните отношения върху селското стопанство;
- увеличаването на доходността на селското стопанство чрез "велик съюз" между земеделието и животновъдството и максимална експлоатация на "говорящите оръдия"

5.4. КАЛУМЕЛА (1 в.пр.н.е., писател и агроном):

- първоначално се възмущава от липсата на "разумна твърдост към робите";
- впоследствие разбира невъзможността от висока производителност на робския труд и защитава *колоната*, т.е. прехода към крепостна зависимост.

Кризата се задълбочава и засилването на императорската власт създава вътрешно напрежение, което довежда до появата на най-голямото въстание на робите под ръководството на *СПАРТАК (74-71 г. пр.н.е)*. В Рим се заражда и разпространява християнството (сред робите първоначално), но в IV в. след н.е. е официална държавна религия, приспособена към потребностите на властта.

Глава трета